

Wioletta Kochmańska

Uniwersytet Rzeszowski

TELEWIZYJNA RELACJA Z MECZU SIATKARSKIEGO JAKO PRZEKAZ MULTIMODALNY (STUDIUM PRZYPADKU)

Wprowadzenie

Przedmiotem naukowego zainteresowania w niniejszym tekście jest wybrana *telewizyjna relacja z meczu siatkarskiego*. Wskazany gatunek, o którym powiedziano już wiele¹, konstytutywnie przynależy do heterogenicznego medium – telewizji, w którym przenikają się paradygmaty dźwięku (języka) i obrazu. Symultanicznie stanowią one o istnieniu medialnego tekstu [Barker 2005: 525], który w interakcji nadawczo-odbiorczej, której składową jest mediatyzacja [Pisarek, red. 2006: 118], przyczynia się do tworzenia dynamicznego obrazu specyficznego wycinka rzeczywistości [Duszak 1998:18]. Warto podkreślić, że procedury odbiorcze są niejednoznaczne, bowiem „istnieje wiele sposobów oglądania telewizji i obejmują one szeroki zakres przyjemności, praktyk, przekonań czy nastawień” [Mittel 2011: 40], ale celem niezmiennie pozostaje rozrywka². W obrębie dyskursywnie pojmowanego odbioru mieszczą się zarówno jego podmioty (o czym w dalszej części tekstu), jak i złożona sfera technologicznego uwarunkowania przekazu w ujęciu mikro oraz makro [Ogonowska 2006: 197].

Ważnym aspektem jest też wiązana z mediatyzacją fatyczność przekazu medialnego [Kępa-Figura 2009, 2010], którą Walery Pisarek uznaje za prymarną funkcję współczesnych mediów [Pisarek 2000: 16]. Bogusław Skowronek akcentuje, że w analizach dotyczących telewizji mnie istotne są zarówno sposób transmisji, jak i rodzaj nośnika, kluczową rolę odgrywa bowiem „zespół doświadczeń i obyczajów związanych z aktywnością jej

¹ Mam na uwadze takie pozycje bibliografii, jak: [Ożdżyński: 1979], [Kita: 1979], [Ostrowski: 2007], [Grochala: 2012a, b], [Jarosz: 2015a, b] oraz badania własne (zob. bibliografia).

² M. Bogunia-Borowska telewizyjne przekazy zmagani sportowych klasyfikuje jako tzw. *telewizję rozrywkową* [Bogunia-Borowska 2012: 140-146].

oglądania” [Skowronek 2013: 214]. Widzowie telewizyjnej relacji z meczu siatkarskiego to zwykle odbiorcy nieprzypadkowi, poddani selektywnemu działaniu kierunkowego przekazu współczesnej telewizji, więc świadomi i wymagający³. Podlegając zjawisku telewizyjnego fandomu⁴ [Mittel 2011: 40–41, Skowronek 2016: 15], za niezwykle cenne uznają oni wszelkie udogodnienia, które służą specjalizacji odbioru. W makroskali za takie można uznać równoległe przekazy stowarzyszone, więc symultaniczne transmisje relacji z meczu, zapośredniczone dzięki medium telewizji, a także stronom WWW. Przykładem są telewizyjne przekazy stacji Polsat Sport, którym towarzyszy transmisja na stronach Strefy siatkówki – siatka.org w postaci infografiki i opisu werbalnego. B. Skowronek twierdzi nawet, że:

Internet „zremediował” telewizję, zakwestionował to medium, sprowadzając je do poziomu interfejsu. Telewizja staje się więc tylko jednym z interfejsów pozwalających oglądać treści, które nie są w żadnej mierze przypisane do jednego medium (owe treści krążą bowiem między różnymi platformami medialnymi) [Skowronek 2013: 214–215, Filiciak 2011: 248, 253].

Ważnym dla kibica protokołem współczesnych nowych mediów jest możliwość zapisu i wielokrotnego wglądu w interesujące treści. W mikroujęciu sprofesjonalizowaniu odbioru służą wysokie standardy realizacyjne i nowinki w technologii nadawania, więc na przykład sygnał jakości HD, wybór sposobu kadrowania (perspektywa lub zbliżenie), tempo odświeżania (rzeczywiste, zwolnione z wykorzystaniem technologii *slow motion*), możliwość stosowania powtórek wybranych sytuacji rzeczywistości. Wymienione elementy, wchodząc w interakcje z zaangażowaną postawą świadomych odbiorców, stanowią o istnieniu telewizji jakościowej [Skowronek 2013: 216].

Zgodnie z typologią interakcji zaproponowaną przez Johna B. Thompsona, analizowane jako podstawa materiałowa transmisje telewizyjnych relacji z meczu siatkarskiego mieszczą się w typie pośredniej (medialnej) quasi-interakcji o cechach monologu⁵, z czym polemizują współczesne teorie *neotelewisji*, według których tę cechuje fatyczna dialogiczność⁶.

W świetle pytań o funkcje i formy kodów wykorzystywanych w omawianym gatunku przedmiotem analiz materiałowych uczynię tę sferę istnienia relacji, jaka

³ Kwestie związane ze sposobem oglądania telewizji rozwija Robert C. Allen w rozprawie *Badania zorientowane na czytelnika a telewizja* (por. bibliografia).

⁴ Dowodem na to są analizy przeprowadzone przez Andrzeja Ostrowskiego, który wskazuje na przewożenie transmisji sportowych wśród rekordów oglądalności w globalnie ujętej historii telewizji w Polsce [Ostrowski 2009: 385].

⁵ Obok autor wymienia jeszcze interakcję bezpośrednią, która zakłada współbycie w czasie i przestrzeni stron komunikacji, i medialną pośrednią, która istnieje jako rodzaj dialogu między nadawcą a wskazanym odbiorcą [J.B. Thompson 2001: 90–94].

⁶ Iwona Loewe zwraca uwagę, że dialog, jako podstawowa forma podawcza, charakteryzował telewizję już w latach siedemdziesiątych, co trwa po dziś dzień [Loewe 2014: 240].

dostępna jest w trakcie transmisji. Zapowiedziane analizy poprzedzone zostaną krótką charakterystyką multimodalności.

Multimodalność jako sposób istnienia medialnych tekstów

Jak relacjonuje Jolanta Maćkiewicz, termin *multimodalny* pojawił się za sprawą anglojęzycznych badań nad mediami na przełomie XX i XXI wieku jako efekt zmian w podejściu do analiz tekstów zamieszczanych w mediach. Zaczęto je traktować jako komunikaty mieszane, więc zbudowane z różnych środków semiotycznych (werbalnych, niewerbalnych, wizualnych i akustycznych) [Maćkiewicz 2016: 18–19] i w związku z tym konieczne stało się podejście holistyczne, które z jednej strony umożliwia „uchwycenie wszystkich elementów kategorii w ich powiązaniu i współzależności” [Witosz 2009: 20], z drugiej zaś uwidocznia istotę przekazu medialnego jako procesu transemiotycznego [Skowronek 2013]. Elżbieta Żebrowska wskazuje, że także w badaniach niemieckich

za sprawą autorów G. Kress i Th. van Leeuwen (2001: 2, 20 i n.) przyjęło się również określenie teksty multimodalne. Rozumieją oni pod pojęciem modalność modes/i (skrót od signing modes) typ znaków, pozwalających na sformułowanie i realizację tekstu; medium z kolei to strona materialna i techniczna przekazu, odpowiedzialna za produkcję [Żebrowska 2012: 148].

W treści cytowanego fragmentu można zaobserwować współistnienie nowego terminu *multimodalność* z utrwalonym w lingwistyce i logice terminem *modalność*. Wskazane podobieństwo zauważyli też organizatorzy cyklicznej konferencji „Współczesne media” i w zapowiedzi kolejnego spotkania poświęconego tematyce mediów multimodalnych uzasadniają następująco wybór terminologii:

Dla oddania wielokodowości mediów wybieramy termin *multimodalność*, idąc tropem Jolanty Maćkiewicz, która zwraca uwagę na częstość wykorzystania tego określenia w badaniach światowych. Za wyborem tym, choć kontrowersyjnym ze względu na obciążenie *multimodalności* mylącymi skojarzeniami odsyłającymi do zakorzenionego w badaniach lingwistycznych pojęcia *modalności*, przemawiają co najmniej dwa argumenty. Pierwszy z nich, szczególnie istotny w dobie globalizacji nauki, ma charakter *argumentum ad hominem*. Zastosowanie wspólnych narzędzi operacyjnych pozwoli na włączenie polskich badań nad mediami w nurt badań światowych. Drugi - *argumentum ad rem*, to zasygnalizowanie określonej perspektywy badawczej. Mówiąc o przekazach multimodalnych, chcemy zwrócić uwagę na konieczność prowadzenia badań transdyscyplinarnych. Perspektywę lingwistyczną, choć bardzo istotną dla analizy przekazów medialnych, traktujemy jako jedną z perspektyw badawczych [Hofman, Kępa-Figura: <http://www.umcs.pl/pl/kalendarz-wydarzen,1503,konferencja-wspolczesne-media-9-media-multimodalne,44180.chtm>].

Innymi funkcjonującymi w obrębie wskazanej problematyki terminami są: pozostająca w relacji paronimicznej *multimedialność* oraz synonimiczne: *polimo-*

dalność/wielomodalność, multisemiotyczność/polisemiotyczność i wielokodowość [Maćkiewicz 2016: 19–20].

Należy jednocześnie dodać, że obecność więcej niż jednego kodu w mediach jest niemal ich cechą konstytutywną (bimodalna prawie od początku istnienia jest prasa, wczesna telewizja informacyjna i, z pewnego punktu widzenia, też radio (gdzie współistniały kody werbalny i niewerbalny). Mimo to, na co zwraca uwagę Maciej Kawka, nie ustalono dla nich do dziś wyczerpującej metodologii opisu [Kawka 2015: 13–21]. Zwraca się jednak uwagę, że w badaniach nad multimodalnością należy wziąć pod uwagę zarówno daną strukturę semiotyczną komunikatu, jak i badawcze ujęcie tej struktury [Maćkiewicz 2016: 21]. Zapewne wskazana metodologia winna uwzględniać trzy składowe opisy, które odpowiadają przebiegowi percepcji sensów towarzyszących widzowi podczas odbioru programu. Pierwszą z nich jest *rejestracja*, którą wyznaczają opisy dostępnych kodów. Następnie w procesie mikroodbioru kody te zostają w procesie *denotacji* odszyfrowane, by ostatecznie, dzięki doświadczeniu i wiedzy odbiorcy, w trakcie percepcji globalnie pojętego przekazu zostać poddane *globalizacji sensu*.

Uwzględniając istotę korpusu materiałowego do badań, za ich cel obrano szczegółowe przedstawienie rejestracji kodów semiotycznych tworzących przekaz w skali makro. Do jego realizacji wykorzystane zostaną też te elementy z poziomu denotacji, które wykazują konwencjonalizację i podlegają stereotypizacji. W procesie badawczym wykorzystana zostanie opozycyjna do *krytycznego oglądu* metoda *analizy semiotycznej*, dzięki której opis komunikacji, będący wynikiem skoncentrowania uwagi na jej znaku, będzie zakorzeniony w kulturze i bardziej precyzyjny [Taylor, Willis 2006: 19–20]. Badanie systemu semiotycznego uwzględni punkt widzenia odbiorcy medialnego przekazu, w którym wskaże on wszystkie systemy semiotyczne oraz istniejące w ich obrębie interakcje (też relacje inter- i intramodalne) [Maćkiewicz 2016: 21]. Szczegółowy opis kodów semiotycznych poprzedzą uwagi o funkcjach pełnionych przez nie w komunikacie.

Polisemiotyczność jako realizacja funkcji fatycznej

Telewizja, jako źródło przekazu multimodalnego, jest bytem charakteryzowanym przez trzy zmienne. Już pierwsza z nich – *produkcja* – stanowi o multimodalności, na tym bowiem etapie uwzględniona zostaje właśnie jej heterogeniczność jako konstytutywna z cech. Drugą zmienną stanowi *transmisja*, w której w sposób fakultatywny, ale zawsze nakierowany na odbiorcę, wykorzystuje się wszelkie dostępne osiągnięcia nowych technologii. Ostatnim z ogniw wyliczenia jest *recepcja*, włączająca aktywnie drugą z konstytutywnych dla omawianego medium zmiennych – odbiorcę [Weber 2001: 382–383]. Należy

pamiętać, że w dyskursywnym postrzeganiu badanego gatunku odbiorca wpisuje się weń w sposób bierny jeszcze w trakcie powstawania przekazu o znamionach wyspecjalizowanego. Realizacja funkcji fatycznej, jako wyznacznik organizacji przekazu, to dostosowanie jej wykładników do jakości odbiorcy. Składa się nań wiele czynników, wśród nich: aktywny odbiór kształtowany typem postawy⁷, wyspecjalizowanie⁸, jednostkowość/zbiorowość, habitusy medialne⁹ i wreszcie istniejąca motywacja [Reber A.S.; Reber E. 2008: 202]. Wykorzystując własne badania, przyjmuję, że telewizyjna relację meczu siatkarskiego trafia do nieprzypadkowego odbiorcy, który:

posiada on wystarczające doświadczenie i wiedzę, by podejmować trudne wyzwanie wieloaspektowego odkrywania, czy może precyzyjniej, subiektywnego odkrywania i/lub redefiniowania intencji ukrytych przez nadawcę w gąszczu zróżnicowanych kodów, które stanowią spójną całość relacji [Kochmańska b: tekst w druku].

Reasumując, należy stwierdzić, że w związku z dyferencjacją odbiorców konieczna staje się specjalizacja treści (osiągana m.in. dzięki wielokodowości), który to zabieg pozwoli na życzliwy jej odbiór i jednocześnie stanie się pomostem do zaistnienia fatycznej więzi między uczestnikami zapośredniczonej komunikacji. Taką więc wzmacnia także sposób derywowania rzeczywistości w przekazie, w którym osiągnęte jest wrażenie bezpośredniości. Co prawda, w trakcie trwania przekazu na żywo (a jest to jedna z możliwości istnienia telewizyjnej relacji z meczu piłki siatkowej) odbiorca, obserwując treść przekazu w skali makro, jak i wszelkie szczegóły uzupełniane dzięki odpowiednim znakom systemów semiotycznych, jest przekonany o jego prawdziwości. Oczywiście, może odczuwać niedostatki wynikające z faktu, że nie on sam, a operator kamery kształtuje zapośredniczoną rzeczywistość. Nie zmienia to podejścia do przekazu jako realnego i aktualnego, dzięki czemu telewizję uznaje on za źródło prawdy i medium pozbawione manipulacji [Biniewicz 2009: 308–309]. To kolejna z ważnych funkcji osiągnęta dzięki różnorodności kodów tworzących relację. Życzliwość widza wobec nadawcy powodują także elementy egzocentryczne względem przekazu, noszące znamiona profesjonalnych. W relacji są to przykładowo dane pochodzące od statystyk ze sztabu trenerskiego, dzięki którym odbiorca ma do wglądu uszczegółowiony przekaz. Obecność wielu systemów semiotycznych to także możliwość wieloaspektowego

---

⁷ Opisano trzy typy postaw przyjmowanych przez widza: nastawienie dominująco-hegemonistyczne, z akceptacją istniejących sensów i odczytywaniem przekazu zgodnie z wolą nadawcy, nastawienie negocjacyjne z rejestracją znaczeń ogólnych i uzupełnieniem o elementy negocjacyjne (częściowa akceptacja), wreszcie nastawienie opozycyjne z brakiem zgody z nadawcą i skrajnie różne od proponowanego odbiorom [Ptaszek 2015: 20].

⁸ Specyfika zachowań odbiorczych jako procesów percepcji badana jest dzięki metodom pośrednim: ankietom, kwestionariuszom czy obserwacjom [Kubicka 2007: 93].

⁹ Za B. Skowronkiem przyjmuję, że stanowią o nich elementy charakterystyki społecznej, więc np. wiek, wykształcenie, płeć [Skowronek 2013: 84].

wpływu na emocje, wśród których mieści się ekscytacja poznawcza. Funkcjonalny ogląd transgenicznej struktury relacji należy uzupełnić o informacje dotyczące jego formy.

Modusy przekazu jako mikrorealizacja multimodalności

Przyjmując punkt widzenia przeciętnego, niewyspecjalizowanego odbiorcy, można wskazać globalne i konstytutywne systemy znakowe relacji. W makroskali istnieją prymarnie dwa sposoby kodowania: obraz i dźwięk. Obraz, który, upraszczając, jest kwintesencją telewizji, dominuje nad dźwiękiem i zawiera ważne treści (czas, miejsce, podmioty, rezultaty, oceny, publiczność, fakultatywnie sprawozdawcy, itp.) i emocje (mimika i gesty, symbole narodowe i religijne, znaki kultury). W obrazie ujawnia się też strona komunikatu, jaką stanowi nadawca medialny (Telewizja Polsat, kanał Polsat Sport) i strategia transmisji *na żywo*. W kodzie audialnym dane są widzowi relacje postaci tworzące duet ekspercko-dziennikarski, więc kategoria sprawozdawcy reprezentująca nadawcę instytucjonalnego oraz uczestnicy (odgłosy towarzyszące trwaniu meczu z jego centrum i otoczenia).

Dla wyczerpującego opisu kategorii multimodalności konieczne staje się włączenie wyników mikroanalizy obranego komunikatu, więc charakterystyka istniejących w jego obrębie *modusów*. Przywołany termin nie ma jak dotąd wyraziście sprecyzowanego odniesienia, jest też okazjonalnie obecny w badaniach przekazów medialnych. J. Maćkiewicz, wyjaśnia pojęcie, przypisując mu status środka semiotycznego ujętego z perspektywy funkcjonalnych poziomów języka, który staje się pomocny w obrazowaniu świata, w kształtowaniu relacji między uczestnikami komunikatu i jego organizowaniu jako tekst [Maćkiewicz 2016: 21–22]. Modus traktuję jako mikroelement nadrzędnej dlań płaszczyzny makrokodu (przypomnę, że w jej obrębie są obraz i dźwięk), tym samym ich opis dotyczyć będzie konkretnej reprezentacji znakowej wyodrębnianej w procesie mikroanalizy. W czasie transmisji telewizyjnej relacji z meczu siatkarskiego w funkcji modusów występują różne znakowe reprezentacje, które istnieją dzięki zmysłowemu jej oglądowi. Są to zatem modusy wiązane z obrazem i słowem.

Makrokod wizualny i jego elementy znakowe

W trakcie trwania transmisji relacji z meczu siatkarskiego widz winien wykazać się niezwykłą wrażliwością zmysłową, czujnością w odbiorze i niekiedy znajomością konwencji związanych z typem przekazu i nadawcą. Już strona wi-

zualna nadawanej audycji jest rozbudowana, a przenoszone dzięki niej informacje wynikają z istnienia kilku modusów. Warto je przedstawić.

1. *Modus ikoniczny*, czyli nacechowany personalizacją komunikat nadawcy, który w przypadku transmisji telewizyjnej stanowi obraz powstały dzięki pracy operatora kamery i nadawcy jednostki programowej. Jej efektem jest rejestracja i transmisja wydarzeń dotyczących sportowej rywalizacji dziejącej się w realnym świecie w określonym czasie (w materiale to łódzka Atlas Arena, w której spotkały się reprezentacje Polski i USA w piłce siatkowej w dniu 18 czerwca 2017 r.). W procesie percepcji, który nosi zawsze znamiona subiektywizacji, uniwersaliami są uwzględnione w transmisji techniki konstruowania obrazu – przykładowo, plany, kadrowanie (ilustr. 1, 2) – co przedstawię poniżej. Pełni rolę hipermodusu względem innych typów, które choć stanowią spójny i wewnętrznie samodzielny rodzaj kodu, z powodu usytuowania w *modusie ikonicznym*, trzeba uznać za *hipomodusy*. Występują w kilku typach omówionych poniżej. J. Maćkiewicz zwraca uwagę na trudność przedstawienia kodów niewerbalnych w przekazie lingwistycznym [Maćkiewicz 2016: 24], ale ma na uwadze przede wszystkim podejście pragmatyczne. W przypadku prezentacji formy istniejących modusów przekaz werbalny nie spowoduje fragmentaryzacji lub nieścisłości. O wiele większy kłopot badawczy dotyczy ilustracji w postaci cytowań materiału. Niemożliwe, by w tradycyjnym tekście zawrzeć wyselekcjonowany fragment filmu jako egzemplifikację omawianej części analizy, ale rozwiązaniem problemu mogą być wyselekcjonowane zrzuty ekranu, które, choć w sposób niepełny, pomogą częściowo zilustrować omawiane sytuacje. Przyjmując takie rozwiązanie, rezygnuję z umieszczenia lokowania źródłowego pod każdą wklejoną fotografią, gdyż wszystkie zdjęcia wykorzystane w pracy pochodzą z tekstu wskazanego w bibliografii podmiotu. I tak na przykład, nie da się przedstawić płynnych zmian w perspektywie, ale istotę różnic dobrze ilustruje zestawienie skrajnych ujęć operatora kamery, por.:

Ilustr. 1. Widok ogólny hali¹⁰

Ilustr. 2. Emocjonalne zbliżenie¹¹

¹⁰ Zrzut obrazu ujawnia logo autora retransmisji, warto dodać, że pierwotna, taka sama jej postać była realizowana przez telewizję Polsat Sport i logo tego nadawcy uwidaczniało się w trakcie transmisji. Obie instytucje pozostają w kooperacji.

¹¹ Zacytowany obraz nie został poddany jakiegokolwiek technicznej obróbce i odzwierciedla widok dostępny na całej powierzchni ekranu.

2. Modusowi ikonicznemu towarzyszy symultanicznie w analizowanym przekazie *modus infografiki* w postaci tabel, wykresów, komputerowych symulacji itp. Zwykle są to elementy powtarzalne w omawianym typie audycji, czemu sprzyja fakt, iż zwykle mają one tego samego nadawcę (w roli telewizji jakościowej są różne stacje spółki Polsat). W omawianym studium przypadku konwencjonalizacja w sferze *modus infografiki* dotyczy postaci uzupełniających przekaz tabel (wzornictwo, kolorystyka), ich przestrzennego rozplanowania w oknie ekranu, stosowanych formatów liczbowych i symboli kultury (np. flagi narodowe, loga instytucji/sponsorów itp.). Wśród przykładów należących do tego modusu wymienić można następujące realizacje:

a) *tabela tożsamości* – dzięki tej powtarzalnej w formie (struktura zawartości, kolorystyka) infografice odbiorca (tu warto dodać, ten mniej zaangażowany w kibicowanie) może poznać i w trakcie trwania przekazu identyfikować dowolnego zawodnika, a także trenerów i sędziów danego spotkania. W analizowanym materiale odnaleźć można dwa typy *tabeli tożsamości*: w formie wizytówki drużyny (w niej każdy z graczy ma przypisany numer, wskazaną pozycję, na jakiej gra, oraz wiek), przedstawiającą zawodników danej drużyny narodowej (ilustr. 3) oraz w formie wizytówki gracza (w jej strukturze jest wyrażone imię, nazwisko, numer oraz fakultatywnie wzrost, pozycja grania czy statystyka indywidualna) (ilustr. 4)¹², por.:

USA		WORLD LEAGUE		
PLAYER	AGE	HEIGHT	POSITION	
1. LACKEY	27	194	WING SPINER	
4. BROOKS	22	208	MIDDLE BLOCKER	
7.1. SPIEG	26	192	SETTER	
11.1. BRADSHAW	26	204	WING SPINER	
12. CHRISTENSEN	24	194	SETTER	
13.1. METCALFE	28	208	MIDDLE BLOCKER	
14.1. JACOB	22	203	OPPOSITE	
15. CLARK	29	203	OPPOSITE	
17.1. DETMOLD	28	198	WING SPINER	
18. BRADSHAW	26	203	WING SPINER	
19.1. ARSHEL	25	201	MIDDLE BLOCKER	
20. SMITH	22	201	MIDDLE BLOCKER	
21.1. WALTER	21	192	LIBERO	
22. SPIEG	26	194	LIBERO	

Ilustr. 3. Wizytówka drużyny

Ilustr. 4. Wizytówka gracza

b) *tabela wyniku* – w jej rubrykach pojawia się wynik dotyczący aktualnego momentu trwania sportowej rywalizacji. Nadawca, dbając o aktualność informacji, stosuje kilka wariantów wzorca tabeli wyników. Pierwszy to *tabela wyniku aktualnego*, pojawiająca się w lewym górnym rogu ekranu, o uproszczonej postaci, w której widz odnajdzie informacje o narodowości uczestników spotkania, stanie rywalizacji w setach i aktualnym wyniku. Dzięki obecności ikony piłki

¹² W cytowanym przykładzie wizytówka gracza występuje w formie rozbudowanej jako alternacja wzorca podstawowego, bowiem prócz elementów nominacji sportowej (imię, nazwisko i numer gracza) pojawiają się wskazania statystyczne i liczbowe wartości charakteryzujące wykonane typy zagrań.

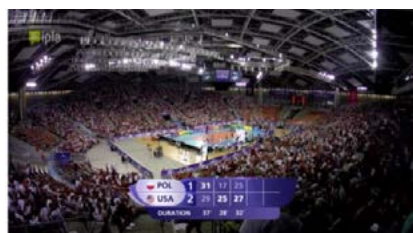
przy wskazaniach wybranej drużyny, podane jest też, która z drużyn rozpoczyna zagrywką (ilustr. 5). Więcej informacji zawiera druga z alternatywnych postaci omawianej tabeli, z niej bowiem obserwator meczu może dodatkowo wyczytać sekwencję zdobywanych dotąd przez obie drużyny wskazań o strategicznym momencie sportowych zmagania (np. *time out*). Rozmiar wskazanego typu *tabeli wyników* mógłby być źródłem informacyjnego szumu, dlatego pojawia się ona w przekazie tylko wtedy, gdy w meczu trwa jakiegoś rodzaju przerwa (np. zmiana zawodników, czas dla trenera i drużyny, itp.), por. ilustr. 6. Ostatnim alternan-tem w omawianym modusie jest *tabela wyniku końcowego* (zamknięcie danego seta lub spotkania), wykazująca znamiona konwencjonalizacji, czego dowodem jest ulokowanie w przekazie (centralnie w dolnej części ekranu) i schemat z niezmiennie pięcioma rubrykami, które odpowiadają potencjalnie możliwym pięciu setom siatkarskich zmagania (uzupełnione są jedynie te rubryki, które obrazują stan rywalizacji). Obligatoryjnie wybrane ilustracje to:

Ilustr. 5. Tabela wyniku aktualnego

Ilustr. 6. Tabela wyniku aktualnego – postać rozbudowana

Ilustr. 7. Tabela wyniku ostatecznego (set)

Ilustr. 8. Tabela wyniku ostatecznego (mecz)

c) *wskazania zmiennych* – stanowią je tzw. *okienka informacji*, dzięki którym odbiorca dowiaduje się np. o zmierzonej prędkości piłki, jaką ta zyskała po zagranie zawodnika, o wysokości, na jakiej w trakcie wyskoku zawodnik może atakować piłkę (tzw. zasięg). W analizowanym przykładzie okienko zmiennych umieszczone było w lewym dolnym rogu ekranu, por. ilustr. 9. Warto dodać, że w przekazie występują jeszcze *znaki zmiennych*, które nie są ulokowane w przeka-

nie autonomicznie, ale dołączają się do np. do tabeli wyników. W pracy przykładem są wyliczenia statystyczne w procentach, uzupełniające np. tabelę tożsamości (ilustr. 10) czy tabelę wyników.

Ilustr. 9. Wskazanie zmiennych
(zasieg ataku)

Ilustr. 10. Wskazanie zmiennych
nieautonomiczne

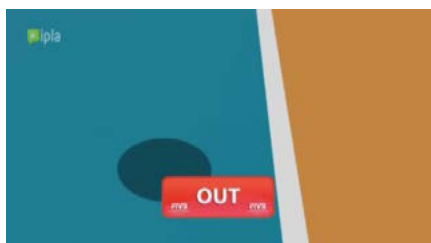
d) *znaki konwencji* – są w przekazie niesamodzielne i tworzą je te symbole, które nie są tworzone doraźnie na użytek transmisji, ale jako wykorzystywane w kulturze stanowią utrwalone w niej symbole. W przekazie w związku z jego transmisją są to np. *strzałki kierunku*, których wektory odpowiadają wejściu/zejściu zawodnika z boiska na skutek decyzji trenera (ilustr. 11, 12). Znakiem konwencji jest też *kolor* – w przypadku relacji *czerwony* wykorzystuje się jako znak „zakazu”, symbol zaprzeczenia, *zielony* to potwierdzenie, możliwość kontynuacji. Pojawiają się też linie jako rodzaj granicy między dzielonymi elementami (ilustr. 13, 14). Jeszcze innym rodzajem jest *kod flagowy* używany w pracy sędziów liniowych. Za pomocą określonych ruchów czerwonej chorągiewki wskazują oni subiektywną ocenę danej akcji meczu (warto dodać, że w zespołowych dyscyplinach sportu część tego kodu jest wspólna). Wśród *znaków konwencji* mieszczą się symbole narodowe (flagi, „biały orzeł” – maskotka drużyny narodowej, loga Światowej Federacji Piłki Siatkowej (FIVB) oraz Ligi Światowej.

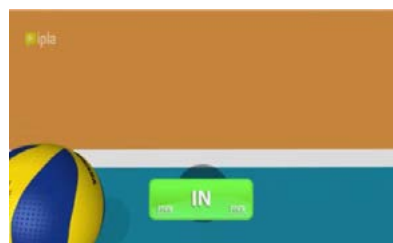
Ilustr. 11. Znaki konwencji
(strzałka czerwona)

Ilustr. 12. Znaki konwencji
(strzałka zielona)

Ilustr. 13. Znaki konwencji (linia i kolor)

Ilustr. 14. Znaki konwencji (linia i kolor)

e) *piktogramy z animacją* – w przekazie występują dwa typy takiego kodu znakowego. W pierwszym animacji poddano cyfrowo piłkę występującą w trakcie tzw. *challenge'u* (czyli sprawdzeniu prawidłowości zagrania na prośbę danej drużyny, co czynią sędziowie w trakcie wideoweryfikacji), którego wynik przedstawiany jest w animowanej powtórcie (ilustr. 15). Funkcją informacyjną tego fragmentu jest wskazanie podważania pierwotnej decyzji sędziego. Drugi z przykładów to odwzorowana postać siatkarza, która, pojawiając się od dolnej prawej strony ekranu, symuluje wykonanie zagrywki i jest znakiem końca przerwy w transmisji (ilustr. 16)

Ilustr. 15. Piktogram z animowaną w locie piłką

Ilustr. 16. Symulacja zagrywki przez animowanego siatkarza

f) *kody komunikacji niewerbalnej* – więc mimika i pantomimika, które dotyczą postaci objętych przekazem: zawodników (ilustr. 17), sędziów (ilustr. 18), szkoleniowców, kibiców (ilustr. 19). Warto uzupełnić, że gesty kibiców to zachowania spontaniczne, niewiązane z przekazem, ale z rzeczywistością, lub wykreowane na użytek przekazu (występują, gdy kibic ma świadomość, że jest podmiotem relacji i dzięki określonemu zachowaniu chce coś przekazać – to np. znak empatii i aprobaty dzięki ułożonym w serduszko dłoniom). Są to wysoce skonwencjonalizowane elementy przekazu (choć konwencja może mieć ograniczony zasięg, jak w przypadku sygnalizacji planowanego zagrania przez gracza kolegą z drużyny – (ilustr. 20), a ich funkcją może być zarówno przekaz sensów, jak i emocji (ilustr. 21, 22). Oto wybrane ilustracje:

Ilustr. 17. *Drużyna podczas hymnu narodowego*

Ilustr. 18. *Sędzia w trakcie oznajmiania decyzji*

Ilustr. 19. *Kibic w geście angażującym do walki*

Ilustr. 20. *Rozgrywający informuje zawodników swojego zespołu o sposobie rozegrania piłki*

Ilustr. 21. *Zdziwienie zawodnika po udanej akcji rywala*

Ilustr. 22. *Złość gracza po nieudanym zagranium*

g) logo nadawcy – w transmisji na żywo nadawca instytucjonalny (w analizowanym materiale stacja telewizyjna Polsat Sport) zaznacza swoją obecność dzięki wpisaniu w prawy górny róg ekranu swojego logo.

Wymienione i współtworzące modus ikoniczny hipomodusy pozwalają na obserwację, jak skomplikowanym zjawiskiem wizualnym jest śledzenie transmisji spotkania siatkarskiego. Dla niewprawnego odbiorcy taki proces może być uproszczony, co wiązać należy z niedostrzeżeniem lub/i nieodczytaniem wybranych sensów. Odbiorca wyspecjalizowany może natomiast być usatysfakcjonowany ilością szczegółów, jakie nadawca przygotował dla niego w relacji z meczu siatkarskiego. Do wymienionego zbioru transsemiotycznego należy włączyć sferę audialną multimodalnego przekazu, o czym poniżej.

Makrokod audialny jako składowa multimodalnej struktury

Złożony z wielu elementów przekaz obrazu uzupełnia w relacji z meczu siatkarskiego dźwięk, którego transmisja wykorzystuje dwa pozostające w nierównorzędnej relacji modusy. Ich obecność w przekazie jest stanowiona dzięki różnym elementom szczegółowym, które zostaną omówione niżej.

1. *modus werbalny* – składają się nań wszystkie wypowiedzi duetu ekspercko-dziennikarskiego współtworzące relację z meczu siatkarskiego w randze jego konstytutywnej cechy gatunkowej. Wypowiedzi te układają się w trzy możliwe realizacje. Wyznacza je krzyżowo nałożone kryterium tematyczne i aktualizacja względem kodu ikonicznego. Są to zatem:

a) *wypowiedzi zakotwiczone w obrazie*, których istotą jest bezpośrednie nawiązanie w słowach do tych elementów, które jednocześnie tworzą przekaz obrazu. Charakterystyczne dla takiej realizacji kodu werbalnego jest dostosowanie tempa mówienia do obserwowanych w hali sportowej zagrań meczowych. Wojciech Swędrowski tak przykładowo opisuje jedną z akcji meczu: *Clark...* (zawieszenie głosu na czas, kiedy piłka po ataku zawodnika i wybloku polskiej drużyny długo leci w powietrzu) *tam dobrze pograliśmy blokiem... ale za głęboko wchodzimy w tę obronę*. Także struktura wokalnie-intonacyjna tych komunikatów zdradza emocje i tym samym staje się czynnikiem wpływającym na zatarcie różnic między światem realnym a zapośredniczonym dzięki medium.

b) *wypowiedzi zakotwiczone w dyskursie* – pretekstem do ich wygenerowania przez komentatora jest świadomość osób tworzących duet dziennikarsko-eksperski powierzonych zadań i dyskursywne podejście przez nich do gatunku medialnego tekstu, jaki współtworzą. Skutkiem tego jest generowanie w audycji wypowiedzi, które wykazują spójność z globalnie pojętym jej tematem, ale nie nawiązują wprost do wydarzeń trwających na boisku. Zwykle pojawiają się w mniej nacechowanych emocją miejscach przekazu. Przykładem może być podsumowanie bilansu trwających w ostatnich latach spotkań drużyn polski i USA w trakcie, gdy „oko kamery” śledzi pojawianie się na boisku kolejnych zawodników drużyny Stanów Zjednoczonych desygnowanych przez trenera do gry w pierwszym składzie. W. Swędrowski mówi: *Gramy dzisiaj ze Stanami Zjednoczonymi, zespołem, który, mówiąc potocznym językiem, nigdy nie leżał polskiemu zespołowi. Przegraliśmy naw. Ale były też dobre chwile, bo wygrzywaliśmy na pucharze świata ważne spotkanie z Amerykanami et na mistrzostwach świata ostatnich jedyne spotkanie, to właśnie ze Stanami Zjednoczonymi. Przegraliśmy na ostatnich igrzyskach olimpijskich mecz, który nam zamknął drogę do walki o medale. Jeszcze były i inne spotkania – na finale sześciu mecz o brązowy medal. Dziś kolejny...*

c) *wypowiedzi zakotwiczone w medium* – są to te elementy przekazu, w których nadawca medialny za pośrednictwem komentującego duetu realizuje strategie grzeczności (fatyczne powitanie, pożegnanie, akty obietnic, zaproszenia,

zapowiedzi kolejnych jednostek programu, itp. Przykładem ilustrującym może być zakończenie relacji: *Myszę, że jest teraz potrzebne dla całej drużyny mocne wsparcie, bo oni teraz potrzebują pomocy od kibiców. To nie jest... Żeby ich nie oceniać ale nie hejtować i nie krytykować ale przyjmując jakąś zasadę. Dalej wierzymy! Oni będą na pewno mocno pracować. Czekamy teraz spokojnie na ME, wcześniej będzie Memorial Huberta Wagnera. Teraz będzie parę dni urlopu dla zawodników i wrócą do treningu. Podsumowań będzie na pewno cała masa w Polsacie Sport. Jerzy Mielewski już gotowy ze swoimi gośćmi. Proszę zatem z nami pozostać w Polsacie Sport. Widzów Polsatu żegnamy. Dziękujemy Państwu za uwagę, dziękujemy za tegoroczną LŚ. Oczywiście mecze będą jeszcze trwały, proszę z nami zostać. My będziemy oczywiście te finały z Brazylii dla Państwa transmitować. To wszystko od nas. Zapraszamy do studia. Żegnamy się z Państwem: Kłaniam się nisko Wojciech Drzyzga. Tomasz Śwędrowski do usłyszenia i do zobaczenia. Mimo wszystko dobrej nocy.*

2. *modus odgłosów (niewerbalny)* – tworzą go te elementy przekazu, które docierają do odbiorcy jako wszystkie pozostałe rodzaje dźwięków. Ich funkcją jest stanowienie prawdziwości przekazu, w którym pozostają jako tło modusów nadrzędnych. Niezwykle silnie emocjonalizują też nadawaną jednostkę programową, przez co może ona pełnić w stosunku do widza rodzaj kulturowego katharsis i jednocześnie utwierdzać go w przekonaniu o byciu częścią społeczności, dla której ważne są sportowe dokonania w siatkówce i (szerzej, bo transmitowano mecz drużyny narodowej) o byciu Polakiem (np. w trakcie odśpiewywania hymnu narodowego bez podkładu muzycznego). W modusie wyróżnić można zatem:

a) *odgłosy wiązane z podmiotami widowiska* – niewerbalne okrzyki zawodników zagrzewających siebie do walki (charakteryzowane przez melodię i natężenie siły głosu), dźwięk gwizdka używanego przez sędziego spotkania (ilustr. 23), wycie syreny meczowej, odgłos uderzeń piłki o podłoże/ręce zawodników.

b) *odgłosy wiązane z otoczeniem widowiska* – ich źródłem są przede wszystkim zgromadzeni w hali meczowej kibice w liczbie bliskiej 12 tys. osób. Ogromny tłum przeżywa wydarzenia na boisku, klaszcząc z uwzględnieniem różnego rytmu wybijanego za pomocą dłoni (ilustr. 24), śpiewając i skandując kibicowskie przyśpiewki (w rzeczywistości są to realizacje werbalne, ale w przekazie są na tyle nieczytelne, że widz słyszy jedynie melodię). Ważne dla tej sfery znaków są przynoszone przez kibiców na halę profesjonalne i zabawowe instrumenty muzyczne, więc trąbka sygnałowa, bęben czy odpowiednik piłkarskiej wuwuzeli (to rodzaj głośnej piszczałki, por. ilustr. 25, 26). W tle czasem słychać też pogłos komunikatów podawanych na hali przez spikera oraz wygrywane na syntezatorze linie melodyczne o funkcji apeli. Trudno udokumentować materiał audialny ilustracją przykładową, ale pośrednio o rzetelności analiz mogą świadczyć następujące zdjęcia:

Ilustr. 23. Sędzia sygnalizuje decyzję za pomocą gwizdka

Ilustr. 24. Kibice, klaszcząc, wyrażają aplauz

Ilustr. 25. Kibic z głośnym akcesorium

Ilustr. 26. Trąbka sygnałowa używana przez kibiców

Uwagi końcowe

W pracy przedstawione zostały sposoby włączania w przekaz relacji z meczu siatkarskiego różnych kodów, które jako systemy semiotyczne stanowią o globalnie generowanej informacji. Dzięki analizie semiotycznej materiału ocenianego z poziomu rejestracji w treści artykułu ukazano formy istnienia multimodalności jako sposobu organizacji obranej jednostki programowej. Ich wielość dowodzi, że odbiorca nie powinien pozostawać bierny wobec relacji, ale skłaniany jest do aktywizacji procesów mentalnych i ich poznawczej oceny. W naturalny sposób działania takie konkretyzują się w języku, stąd lingwistyczne podejście do prezentacji wszystkich (też niezwiązanych z językiem) modusów. Rozpoznanie elementów transsemiotycznych uzupełnione zostało o wskazania funkcji (w ujęciu makro- i mikro-), jakie pełnią analizowane systemy znakowe. Dla kompleksowości badań konieczne byłoby jeszcze przeprowadzenie analiz związanych z poziomem denotacji i percepcji przekazu, do czego konieczne byłoby uwzględnienie szerokiego kontekstu wiedzy kulturowej (o odbiorcy, konwencjach i stereotypach, uwikłaniu genologicznym i wynikających z niego uwarunkowaniach), ale ta sfera to już nowe wyzwanie badawcze.

Literatura podmiotu

Telewizyjna relacja z meczu siatkarskiego Polska vs. USA, rozegranego w ramach cyklu rozgrywek Ligi Światowej 2017 roku w dniu 18.06.2017 r. w hali Ergo Arena w Łodzi, dostępna za: <https://www.ipla.tv/Polska-usa/vod-9207311> [dostęp: 20.06.2017].

Literatura przedmiotu

- Allen R. C., 1998, *Badania zorientowane na czytelnika a telewizja* [w:] *Teledyskursy. Telewizja w badaniach współczesnych*, red. R. C. Allen, przeł. E. Stawowczyk, red. naukowa i posłowie do wydania polskiego A. Gwóźdź, Kielce, s. 97–129.
- Barker Ch., 2005, *Studia kulturowe. Teoria i praktyka*, tłum. A. Sadza, Kraków.
- Biniewicz J., 1998, *Strategie konwersacyjne w komunikacji publicznej* [w:] *Teorie komunikacji i mediów*, red. M. Gaszewicz, J. Jastrzębski, Wrocław, s. 305–317.
- Bogunia-Borowska M., 2012, *Fenomen telewizji. Interpretacje socjologiczne i kulturowe*, Kraków, s. 140–146.
- Duszak A., 1998, *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Warszawa.
- Filiciak M., 2011, *TV czy nie TV? Telewizja doby post-soap opera i sieci peer-to-peer* [w:] *Post-soap. Nowa generacja seriali telewizyjnych a polska widowia*, red. M. Filiciak, B. Giza, Warszawa, s. 237–255.
- Grochala B., 2012 a, *Dwugłos dziennikarsko-ekspercki – wpływ czynników pragmatycznych na sposób konstruowania komentarza sportowego/relacji sportowej na żywo* [w:] *Akty i gatunki mowy w perspektywie kulturowej*, red. A. Burzyńska-Kamieniecka, „Język a Kultura” 23, Wrocław, s. 199–209.
- Grochala B., 2012 b, *Komentarz (sportowy), relacja (sportowa), sprawozdanie (sportowe) – przegląd stanowisk*, „Folia Litteraria Polonica” 3 (17), s. 95–105.
- Jarosz B., 2015 a, *Rozrywka specjalistyczna, czyli o telewizyjnej relacji sportowej* [w:] *Kulturowy obraz rozrywki*, red. J. Bujak-Lechowicz, Szczecin, s. 219–228.
- Jarosz B., 2015 b, *O języku specjalistycznym w komentarzu sportowym (na przykładzie relacji z meczów siatkarskich)*, „Socjolingwistyka” XXIX, s. 269–282.
- Kawka M., 2015, *Komunikowanie wizualne a nauka o mediach – współczesność i perspektywy*, „Media i Społeczeństwo”, nr 5, s. 13–21, tekst dostępny też on line: http://www.mediaispoleszenstwo.ath.bielsko.pl/art/05/05_kawka.pdf.
- Kępa-Figura D., 2009, *Intencje (czy intencja) nadawców medialnych, czyli fatyczność współczesnej komunikacji medialnej* [w:] *Współczesne media. Status, aksjologia, funkcjonowanie*, red. I. Hofman, D. Kępa-Figura, Lublin, s. 416–425.
- Kępa-Figura D., 2010, *Istota fatyczności a komunikacja medialna* [w:] *Teorie komunikacji i mediów*, t. 3, red. M. Gaszewicz, J. Jastrzębski, Wrocław.
- Kita M., 1979, *Problem ustrukturyzowania tekstów radiowych i telewizyjnych sprawozdań sportowych*, „Socjolingwistyka” 2, s. 133–148.
- Kochmańska W., a, *Telewizyjna relacja sportowa i jej wyznaczniki gatunkowe (na materiale transmisji meczów piłki siatkowej przez Telewizję Polsat Spółka z o. o.)*, tekst w druku.
- Kochmańska W., b, *Medialny obraz świata a kategoria odbiorcy – na przykładzie telewizyjnej relacji meczu siatkarskiego przez telewizję Polsat Spółka z o. o.*, tekst w druku.
- Kubicka D., 2007, *Nadawanie i odbiór przekazów audiowizualnych* [w:] D. Kubicka, A. Kołodziejczyk, *Psychologia wpływu mediów. Wybrane teorie, metody, badania*, Kraków, s. 87–114.

- Loewe I., 2014, *O dialogu z widzem w polskiej neotelewizji publicznej. Paratekst jako składnik strumienia telewizyjnego* [w:] *Język w mediach. Antologia*, red. nauk. M. Kits i I. Loewe, wyd. drugie, Katowice, s. 240–255.
- Mittel J., 2011, *Oglądanie telewizji* [w:] *Zmierz telewizji? Przemiany medium. Antologia*, wybór, koncepcja i red. nauk. T. Bielak, M. Filiciak, G. Ptaszek, Warszawa, s. 19–49.
- Ogonowska A., 2006, *Współczesne praktyki dyskursywne: intertekstualność, intermedialność, pantekstualizm*, „Zeszyt Naukowy Socjologia”, z. 4, cz. II, s. 188–203.
- Ostrowski A., 2007, *Telewizyjna transmisja sportowa, czyli największy teatr świata*, Wrocław.
- Ostrowski A., 2009, *Dwa światy, dwie rzeczywistości, czyli telewizyjna transmisja sportowa* [w:] *Teorie komunikacji i mediów*, red. M. Graszewicz i J. Jastrzębski, Wrocław, s. 385–389.
- Ożdżyński J., 1979, *Mówione warianty wypowiedzi w środowisku sportowym*, Wrocław.
- Pisarek W., 2000, *Język w mediach, media w języku* [w:] *Język w mediach masowych*, red. J. Brańczyk, K. Mosiołek-Kłosińska, Warszawa, s. 9–18.
- Pisarek W., red., 2006, *Słownik terminologii medialnej*, Kraków.
- Reber A.S., Reber E.S., 2008, *Słownik psychologii*, polskie wydanie pod red. naukową I. Kurcz, K. Skarżyńskiej, Warszawa.
- Skowronek B., 2013, *Mediolingwistyka. Wprowadzenie*, Kraków.
- Skowronek B., 2016, *Z perspektywy odbiorcy. O nowym obszarze badań języka w mediach*, „Język Polski”, XCVI, z. 2, s. 11–17.
- Taylor L., Willis A., 2006, *Medioznawstwo. Teksty, instytucje i odbiorcy*, przekład M. Król, Kraków.
- Thompson J. B., 2001, *Media i nowoczesność. Społeczna teoria mediów*, Wrocław.
- Weber S., 2001, *Telewizja: odbornik i ekran* [w:] *Widzieć, myśleć, być. Technologie mediów*, wybór, wstęp i oprac. A. Gwóźdź, Kraków, s. 381–398.
- Witosz, B., 2009, *Lingwistyczne koncepcje tekstu wobec wyzwań komunikacji wirtualnej* [w:] *Tekst (w) sieci. Tekst. Język. Gatunki*, red. D. Ulicka, Warszawa, s. 15–26.
- Żebrowska E., 2012, *Tekst w komunikacji zapośredniczonej komputerowo*, „Lingwistyka Stosowana”, nr 5, s. 145–154, http://www.ls.uw.edu.pl/documents/7276721/11201131/LS5_2012_art_ZEBROWSKA.pdf.

TELEVISION COVERAGE OF THE VOLLEYBALL MATCH AS A MULTIMODAL BROADCAST (CASE STUDY)

Summary

The paper presents the ways of incorporating the different codes in the volleyball match coverage, that being the semiotic systems constitute globally generated information. Due to the semiotic analysis of the reference, gauged with the record, the forms of multimodality as the way of organizing the selected program unit, were presented in this article. Their multiplicity proves that the recipient should not remain passive to the relationship but motivated to activate mental processes and their cognitive evaluation.